

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ТОКАРЧУК Ольга Володимирівна

УДК 34 (477) (092) «1864/1938» Шелухін С.П. (043.3)

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ С.П.ШЕЛУХІНА

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор історичних наук, професор
АНДРУСИШИН Богдан Іванович,
Національний педагогічний
університет імені М.П.Драгоманова,
проректор з навчально-методичної роботи,
директор Інституту політології та права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ШЕВЧЕНКО Анатолій Євгенійович,
Донецький юридичний інститут
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка,
начальник кафедри теорії та історії держави і права;

кандидат юридичних наук
БІЛОЗЬОРОВ Євген Вікторович,
Національна академія внутрішніх справ,
старший викладач кафедри теорії держави та права.

Захист відбудеться «10» червня 2011 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м.Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «4» травня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.С.Дубчак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Період на межі ХХ – ХХІ ст. характеризується для Української держави великою кількістю визначних подій, найголовнішою з яких стало здобуття Україною незалежності. З огляду на це особливо гостро постає проблема формування сучасної політичної еліти, що має забезпечити вихід молодій державі на рівень цивілізованих країн світу, стати головним носієм інтелектуального, духовного потенціалу народу, гарантом становлення державності та демократизації суспільства. Це і собі вимагає переосмислення й об'єктивного висвітлення державотворчих процесів минулого, використання правового досвіду попередніх поколінь як однієї з можливих умов подальшого успішного розвитку Української держави.

Реконструкція державно-правового та наукового життя в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. була б неповною без окреслення ролі та значення правового доробку Сергія Павловича Шелухіна (1864–1938). Це був учений-правник, історик, викладач, політик, громадський діяч, активний учасник визвольних змагань, теоретик історико-правових підстав української державності, публіцист та літератор. Однак, незважаючи на таку плідну діяльність, творча спадщина вченого несправедливо замовчувалася радянською історіографією й досі залишається недостатньо вивченою, потребуючи комплексного дослідження.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю відновлення історичної справедливості щодо постаті С.Шелухіна шляхом глибокого вивчення його державно-правової діяльності, усього багатоаспектного наукового доробку, з'ясування ролі вченого у формуванні правової свідомості українського народу та у пропаганді державної мови, а також осмислення його місця в добу національно-визвольних змагань. Опрацювання означених проблем дає можливість ширше уявити державно-правове життя України кінця ХІХ – початку ХХ ст., проаналізувати особливості розвитку держави, висвітлити діяльність української інтелігенції та її провідних представників, що, безперечно, має велику наукову і практичну цінність для становлення сучасної української правової держави.

Запропонований в дисертаційному дослідженні аналіз правової спадщини С.Шелухіна дасть змогу окреслити принципові засади державного будівництва в Україні. У центрі дослідження – державні, правові погляди та ідеали вченого, які не були предметом окремого дослідження історико-правової науки.

Теоретико-методологічну основу наукової розвідки становлять праці вітчизняних учених-юристів, істориків, політологів, зокрема В.Акуленка, Б.Андрусишина, В.Бабкіна, І.Біласа, В.Верстюка, П.Гай-Нижника, М.Гетьманчука, В.Горбатенка, А.Гуза, Д.Дорошенка, А.Колодія, М.Комариці, О.Копиленка, О.Мироненка, І.Мірчука, І.Нагаєвського, С.Наріжного, Р.Огірка, Н.Оніщенко, Т.Осташко, Н.Пархоменко, О.Петришина, В.Пилипчука, В.Потульніцького, В.Сергійчука,

Г.Стрельського, В.Тація, А.Трубайчука, Я.Турчин, І.Усенка, Ю.Шемшученка, О.Ярмиша, О.Яцишиної.

Джерелами дослідження є архівні матеріали, зосереджені у Центральному державному архіві органів влади та управління в м. Києві у фондах Ради Міністрів Української Держави, верховної слідчої комісії Української Народної Республіки із розслідування діяльності уряду П.Скоропадського, Міністерства юстиції УНР, Українсько-Російської мирової конференції, особистого фонду члена Центральної Ради, сенатора і професора Сергія Павловича Шелухіна.

Особливістю цих фондів є велика кількість офіційних матеріалів, що дають змогу проаналізувати ті погляди С.Шелухіна, які реалізовувалися в державотворчій та правотворчій практиці.

Зазначені архівні матеріали уможливають наново, без викривлень і застарілих догм трактувати постать С.Шелухіна, і з критичного погляду схарактеризувати та оцінити його державно-правовий світогляд. Зважений підхід до цих джерел дає змогу всебічно й об'єктивно тлумачити погляди С.Шелухіна, краще зрозуміти їх багатовимірність.

Хронологічні межі дослідження, враховуючи його специфіку, охоплюють увесь період життя С.Шелухіна – від народження (1864) до смерті (1938).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна праця є складовою науково-дослідницької роботи кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Дослідження проблем гуманітарних наук (правознавство)», яка затверджена Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 р.). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 5 від 22 грудня 2006 р.) та пов'язана з реалізацією вимог Указу Президента України від 16 травня 2005 р. про увіковічення пам'яті видатних діячів Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки.

Мета і завдання дослідження. Мета полягає у з'ясуванні ролі та значення державно-правових поглядів С.Шелухіна; комплексному вивченні та науковому осмисленні життя і юридичної діяльності науковця; визначенні найцінніших складових його творчої спадщини для сучасного державотворчого процесу.

Для досягнення поставленої мети визначені *основні завдання дослідження*:

- виявити основні чинники, що вплинули на формування особистісного світогляду та правничих переконань С.Шелухіна, проаналізувати процес їх становлення і трансформації;

- визначити роль С.Шелухіна в політичних процесах періоду національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.;

- висвітлити участь С.Шелухіна у становленні та організації української науки та державно-правовому житті в умовах еміграції;

- з'ясувати значення наукової діяльності С.Шелухіна поза межами України для створення демократичної української держави;
- дослідити правову спадщину С.Шелухіна та оцінити її значення для системи правової освіти;
- схарактеризувати особистий внесок С.Шелухіна в українське державотворення;
- установити принципові погляди вченого на історію українського права;
- окреслити професорсько-викладацьку діяльність С.Шелухіна в Українському Вільному Університеті та Вищому педагогічному інституті ім. М.Драгоманова на основі аналізу його лекцій та допоміжних матеріалів, які використовувалися під час їхньої підготовки.

Об'єктом дослідження є права спадщина вченого, його професійна діяльність в контексті розвитку політичних та правових вчень кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.

Предметом дослідження є державно-правові погляди С.Шелухіна та намагання їх реалізації у науковій та державотворчій діяльності.

Методи дослідження. Специфіка об'єкта дослідження зумовила максимальне використання різних методів наукового пізнання як відносно самостійних, системно зорганізованих способів дослідження.

У дисертації було використано філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціально-наукові методи. Пріоритетними серед них стали такі: діалектичний, за допомогою якого встановлено роль життєвого шляху та державницької діяльності С.Шелухіна у формуванні його державно-правових поглядів; системно-структурний метод, який дав змогу з'ясувати структуру досліджуваного об'єкта та місце державно-правових поглядів С.Шелухіна в системі правової думки України; історико-правовий метод використано для розуміння еволюції ідей С.Шелухіна про державу і право та зв'язку ідей з державотворчою та правотворчою діяльністю; конкретно-пошуковий метод застосовувався для аналізу, актуалізації та класифікації архівних і друкованих джерел.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що вона є першим комплексним історико-правовим дослідженням державно-правових поглядів С.Шелухіна:

вперше:

- комплексно схарактеризовано юридичну спадщину С.Шелухіна на ґрунті більш широкого залучення та глибокого аналізу вітчизняних і зарубіжних джерел, а також вивчення державно-правових ідей та поглядів С.Шелухіна крізь призму зовнішніх чинників, що зумовили функціонування української правової науки;
- проаналізовано погляди на історію українського права, що дало можливість визначити відношення вченого до державно-правових явищ в контексті української та зарубіжної державно-правової думки;

– простежено погляди С.Шелухіна на форму держави. Зокрема встановлено, що С.Шелухін у своїх наукових працях заперечував існування в Україні спадкової монархії. Прикметною рисою українського народу він вважав постійну прихильність до ідеї народоправства, демократичної республіки тощо;

– окреслено питання про актуальність проаналізованих С.Шелухіним найважливіших проблем карного права. Простежено, що, на думку вченого, загальна та особлива частини карного права є теоретичними й абстрактними, а практичні цілі карного правосуддя вимагають глибшої підготовки, тому для цього потрібно ввести третю частину – прикладну;

– досліджено професорсько-викладацьку діяльність С.Шелухіна. Доведено, що його не слід називати виключно істориком права, оскільки правове життя минулого його цікавило не саме по собі, а як ступінь для розуміння сучасного. Погляд його був направлений на сучасність. Лише для розуміння й пояснення тих правових процесів, які відбуваються в сучасних умовах життя, С.Шелухін звертався до минулого;

удосконалено:

– дослідження участі С.Шелухіна у формуванні державних ідеалів. Встановлено, що стрижневою в його державних поглядах є думка про те, що аби існувала міжнародна справедливість, усі народи повинні мати однакові права на самостійне життя і свій розвиток, кожен народ повинен мати право на незалежне від інших народів існування та на вільний розвиток своїх національних сил та здібностей, не порушуючи таких самих прав інших народів;

– положення про те, що у працях С.Шелухіна простежуються чинники, які можуть сприяти встановленню незалежної Української держави: державотворцями можуть бути представники політичної еліти, які в своїй роботі будуть керуватися лише національними інтересами; державотворця має характеризувати безкорисна відданість державній ідеї, самостійність у прийнятті рішень, глибокі знання та практичний досвід державотворення, критичний розум, національна свідомість, творчість у політичній діяльності; чітке усвідомлення історично-правових підстав українського народу на реалізацію ідеї самостійного державно-політичного існування;

отримали подальший розвиток:

– дослідження запропонованого концептуального підходу з виокремленням трьох основних етапів формування, розвитку та еволюції державно-правових поглядів С.Шелухіна. Перший етап характеризується національним самоусвідомленням, становленням оригінальних, державотворчих за своїм характером поглядів вченого. На другому етапі погляди С.Шелухіна апробовано й доповнено практикою державного будівництва. На третьому етапі сформувалися самостійницькі погляди С.Шелухіна та його концепція історико-правових підстав української державності;

– основні концептуальні положення державно-правових поглядів С.Шелухіна. Визначальним в них є те, що датою відновлення української

державності є не дата проголошення IV універсалу, а 27 лютого 1917 р. – знищення царської влади, відновлення Україною своєї самостійності на основі юридичних підстав скасування договору 1654 р.;

– положення про те, що, незважаючи на різні суспільно-політичні та державно-правові реалії, у яких доводилося жити і творити С.Шелухіну, його державно-правові погляди становлять єдину цілісну узгоджену систему, що розвивалася та змінювалася відповідно до змін політичних реалій, однак зберігала цілісність і непорушність базових ідей, якими були право українського народу на політичне самовизначення, увага до забезпечення прав та інтересів людини, державність української мови.

Практичне значення одержаних результатів. Положення й висновки дослідження дають змогу повернути до наукового обігу творчу спадщину вченого, заповнити прогалини в історико-правовому знанні про державотворчі та правотворчі процеси в Україні, використати зібраний і синтезований матеріал для з'ясування джерел, а частково й перспектив розвитку сучасного українського права. Уведення до наукового обігу теоретичних здобутків попередників сприяє не лише пізнанню минулого, а й створює необхідне підґрунтя для побудови правової бази регулювання різноманітних суспільних відносин сучасності.

Висновки й узагальнення дисертаційного дослідження розкривають оригінальні шляхи розвитку історико-правової науки кінця XIX – початку XX ст., переконують нас у тому, що шляхи вирішення С.Шелухіним проблем розвитку української правової думки, питань процесу державотворення є актуальними й нині.

Результати дослідження можуть бути використані для подальшого наукового розроблення питань розвитку теорії держави і права. Основні положення і висновки сприятимуть осмисленню головних історико-правових проблем, розкриттю невідомих сторінок українського державотворчого та правотворчого процесів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що принципів його положення та висновки дають можливість ученим-юристам і педагогам увиразнити досвід С.Шелухіна, визначити шляхи і способи використання цього досвіду в реальних умовах.

Матеріали дисертації використовуються для підготовки фахівців зі спеціальності «Правознавство», «Політологія», «Історія», під час викладання таких курсів, як «Історія держави та права», «Історія вчень про державу та право», «Політологія», «Історія України», у написанні курсових та магістерських робіт (довідка про впровадження № 518/11 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова від 12.03.2011 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Результати дослідження викладено в наукових доповідях на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (Київ, 16-18

травня 2007 р.) та Міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: «Треті юридичні читання» (Київ, 25-26 квітня 2007 р.), «Четверті юридичні читання» (Київ, 3-4 квітня 2008 р.), «Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть» (Тернопіль, 16 квітня 2008 р.), «Інститут вищої освіти та його вплив на регіональний розвиток України: соціокультурні, економічні та правові аспекти» (Ірпінь, 26-27 травня 2008 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації висвітлено в 9 наукових публікаціях, з яких чотири у виданнях, що визначені ВАК України як фахові з юридичних наук, п'ять – у матеріалах і тезах конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 206 сторінок, з них сторінок основного тексту – 181. Кількість використаних у дисертації джерел становить 249 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, схарактеризовано основні методи дослідження. Визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано положення, що містять наукову новизну, висвітлено практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дослідження.

Перший розділ «Життєвий шлях та становлення світогляду С.Шелухіна» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Життєвий шлях та формування державно-правових поглядів С.Шелухіна» присвячено дослідженню життєвого шляху С.Шелухіна та характеристиці чинників, що вплинули на формування його світогляду.

Досліджено, що з студентських років С.Шелухін почав проявляти значний інтерес до історії права. Активно і наполегливо вивчав українське право. Навчаючись на 2-му семестрі юридичного факультету, ним було здійснено аналіз статей «Руської Правди», що стосувалися важкості злочинів крадіжки. Цю працю професор М.Володимирський-Буданов назвав самостійною і дієвою роботою. Отже, його перші наукові статті з історії права отримали високу оцінку від викладачів університету, зокрема, йому було рекомендовано продовжити вивчати історію права, щоб у майбутньому залишитися в університеті на посаді професорського стипендіата.

Після закінчення університету та одержання диплома С.Шелухіна було направлено до Єлисаветградського окружного суду, де він і працював на різних посадах. У 1892 р. С.Шелухін перейшов на посаду дільничого судового слідчого в Кам'янець-Подільському окружному суді, а в 1893 р. – слідчого із особливо важливих справ в окрузі цього самого суду. З 1897 по 1902 рр. – товариш прокурора Кишинівського окружного суду. З 1902 р. С.Шелухін – член Одеського окружного суду. Робота у вказаних установах

позначилася на процесі формування та розвитку його державно-правових поглядів.

Працюючи в Одесі, С.Шелухін був співробітником наукового петербурзького журналу «Право», у якому було надруковано кілька його статей. В Одеських часописах науковець друкував юридичні статті про судові устави 1864 р., про право жінок бути захисниками в карних і довіреними в цивільних процесах, про єврейський шлюб як джерело карних процесів, про бродяг та інші.

Сергій Павлович став також одним із засновників та активним діячем Одеського товариства «Просвіта», з-поміж основних завдань якого були розвиток і пропаганда української мови. Він був автором першого юридично аргументованого українського меморандуму, у якому відстоювалися права української мови. Виявлено, що, посилаючись на юридичну частину меморандуму, Академія наук у Петербурзі змушена була визнати, що українське населення має повне право вживати рідну мову та використовувати її у видавничій справі.

С.Шелухін, будучи дійсним членом Українського правничого товариства в Києві, у 1918 р. надрукував у журналі товариства працю з карного права «Про адміністративні кари і закон 2 серпня 1917 р.», у якій на основі аналізу робіт А.Кістяківського та інших криміналістів з'ясував, що адміністративні кари служать не державі з її громадянами, а політичному свавільству партій для поневолення громадян, що суперечить основам правового життя, свободи й соціального ладу, розвивають свавільство пануючих і деморалізують, позбавляють свободи пригноблених.

Автор дійшов висновку, що становлення Сергія Шелухіна як вченого-правника відбувалося в атмосфері певних наукових, соціальних, культурних впливів. Процес формування Шелухіна як дослідника почався в університеті Св. Володимира, де притаманними були високий рівень ерудиції, інтелекту, викладацької майстерності, можливість висловлювати свої думки і погляди досить вільно як для професорсько-викладацького складу, так і для студентів.

У підрозділі 1.2. «Громадська та професійна діяльність С.Шелухіна в період національно-визвольних змагань» досліджено діяльність ученого на різних посадах.

Спостережено, що в Одесі з ініціативи С.Шелухіна був утворений Український революційний керуючий комітет, до якого ввійшли представники тих політичних партій, які проголошували самостійницькі тенденції всупереч гаслам федералізму та автономії. Головою комітету було обрано С.Шелухіна.

С.Шелухін був діяльним членом одеського осередку «Товариства українських поступовців». У Києві завдяки заходам Товариства українських поступовців створено Українську Центральну Раду, яка мала стати координаційним та організаційним центром усіх українських національно-творчих сил.

Установлено, що концепція С.Шелухіна про історично-правові підстави відновлення самостійної української республіки з моменту абдикації царя і

звільнення всіх від присяги підданства була врахована В.Голубовичем при обґрунтовуванні і доведенні права України на незалежність на конференції у Бресті.

Коли Центральна Рада ухвалила закон про найвищу судову установу УНР – Генеральний Суд, до його складу було обрано С.Шелухіна. В уряді В.Голубовича він обіймав посаду міністра судових справ.

18 травня 1918 р. на перемовах між Українською державою та Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою було вирішено обрати головою української делегації С.Шелухіна. Перемови спеціально затягувалися, а після завоювання України більшовиками в 1919–1920 рр., ні з ким не погоджуючи, був визначений установлений комісією кордон за варіантами, на яких наполягала російська сторона комісії. Цей кордон існує і тепер. З'ясовано, що в його основі лежить, хоча з поправками з боку російської сторони, титанічна праця видатного правника С.Шелухіна. Він обґрунтував принцип встановлення першого в історії кордону між Україною та Росією і безпосередньо керував Українською делегацією міждержавної комісії.

Проаналізувавши творчість С.Шелухіна, можна зробити висновок про те, що, відстоюючи права українського народу в намаганнях відбудувати власну державність, учений чітко усвідомлював їхні історично-правові підстави, володів юридичною аргументацією, розумів сутність національної ідеї і формулював переконливі докази.

Доведено, що в період національно-визвольних змагань С.Шелухін зарекомендував себе як професійний політичний діяч, який швидко орієнтувався та реагував на різні ситуації. Його знання та досвід постійно використовувалися в процесі українського державотворення як на державному, так і на міжнародному рівнях, а глибина аналізу та осмислення політичних процесів і мотиваційних джерел українського державотворчого руху в його інтелектуальній спадщині залишаються цінними й понині.

У підрозділі 1.3. «Діяльність С.Шелухіна в еміграції» проаналізовано його участь у громадському та науковому житті за межами України.

Виявлено, що у Відні відбулися установчі збори Всеукраїнської Національної Ради (далі – ВНР), головою яких став С.Шелухін. ВНР ухвалила постанови, у яких вважала ідеалом українського народу з'єднання всіх українських земель в одну суверенну соборну державу, розуміючи соборність як спілку держав на певних державно-правничих умовах.

28 серпня 1921 р. С.Шелухін став головою організації Українського товариства Ліги Націй у Відні, яке було покликане підтримувати діяльність Ліги Націй та реформувати її в таку організацію, яка б змогла забезпечити свободу і рівність усім народам.

З'ясовано, що у Відні в Українському Інституті Громадознавства, який пізніше було перейменовано на Український Соціологічний Інститут, відділ правознавства на чолі з С.Шелухіним мав у своїй структурі секції та комісію для вироблення законодавства трудової республіки. На третьому році

існування Інституту відділи економіки й техніки і відділ правознавства були тимчасово прилучені до відділу соціології та політики як секції цього відділу.

Підтверджено, що в Українському Вільному Університеті (далі – УВУ) у Празі було організовано публічні лекції для широкого громадянства, а з 1930 р. на факультеті права і суспільних наук, саме тоді посаду декана факультету обіймав С.Шелухін, стали проводити академічні засідання факультету.

З 1924 р. професор С.Шелухін викладав в УВУ 15 семестрів. У 1926–1928 рр. та 1935–1938 рр. його було обрано проректором УВУ, а з 1928 по 1935 рр. – деканом факультету права і суспільних наук. Упродовж 1924 – 1925 рр. він викладав право в Українському високому педагогічному інституті імені М.Драгоманова.

Вважаємо, що, будучи в еміграції, С.Шелухін вдало поєднував громадську, політичну та наукову діяльність, важливою складовою якої була праця в різних наукових інституціях Чехословаччини.

Другий розділ «Погляди С.Шелухіна на державу» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Участь С.Шелухіна у формуванні державних ідеалів»* наголошено на поглядах С.Шелухіна щодо державно-правових і політичних обставин в державотворенні України.

Політик дійшов висновку, що не всі обставини були продуктивно використані українськими дипломатами. Молода українська державність 1917–1921 рр. часто відчувала недостатність справжніх професійно підготовлених фахівців. Неодноразово політик закликав до активних дій українську дипломатію, яка «...не мала духу творчості. В результаті ми ще й досі не маємо держави...».

Досліджено, що в окремих своїх статтях С.Шелухін наводить приклади не зовсім задовільного виконання доручень і поставлених цілей представниками українського уряду, а також висловлює недовіру стосовно виконання політиками державних обов'язків. С.Шелухін робив відповідні заяви керівництву щодо діяльності закордонних представництв, які компрометували Україну як державу.

Аналізуючи державно-правову діяльність С.Шелухіна, ми акцентуємо увагу на ньому як спеціалісті в галузі державного права, який завжди стояв на тих позиціях, що для того, аби переконати іноземні країни у правдивих правах українського народу в питаннях суверенітету, державності, незалежності, самостійності слід виступати з науково аргументованими твердженнями перед усім у галузі державного та міжнародного права. Це, на його думку, вимагає юридичного обґрунтування й висвітлення фактів так, щоб правність суверенітету, державності й самостійності українського народу була б до очевидності доведена і переконливою.

Обґрунтовано, що знищення царської влади 28 лютого 1917 р. С.Шелухін вважає датою відновлення української державності. Цю дату він називає історичною, незалежною, загальною, всенародною, національною.

Опрацювавши праці С.Шелухіна, можна виокремити такі головні причини поразки Української революції 1917–1921 років: відсутність у діяч державної влади правильної політичної спрямованості, орієнтація на чужі політичні сили в 1917 р. спричинили руйнування єдиного фронту національного руху, поглибили непорозуміння між українським народом та національною інтелігенцією, позбавили політичну еліту самостійності у прийнятті важливих державних рішень; низький професійний рівень діяльності української дипломатичної служби призвів до з'яви проблем, пов'язаних з визнанням України як незалежної держави на міжнародній світовій арені; відсутність добре організованої української армії; незадовільна правова державна організація та юридична некомпетентність провідних політичних діячів УНР; відсутність в УНР налагодженої інформаційної системи, що сприяло поширенню неправдивої інформації про перебіг політичних процесів в Україні; важке фінансове становище УНР.

У підрозділі 2.2. «С.Шелухін про форму держави» на ґрунті праць С.Шелухіна проаналізовано такі поняття як держава, форми державного правління, форми державного устрою.

Визначено, що держава в розумінні С.Шелухіна – це незалежна громадська спілка вільних людей одного підданства (народ) на окремій, хоч і географічно не єдиній, але політично єдиній землі (території) із спільною верховною владою при сталому мирному ладі, який дотримується примусово наданням виключного права примусу тільки установленими органами (влада).

С.Шелухін розрізняв дві форми державного правління: монархію та республіку. З-поміж монархій він виокремлював такі: абсолютні, необмежені; обмежені або вічеві, станові, конституційні (дуалістичні, парламентарні) – у них, зазначав учений, «різні державні установи і різні компетенції установ», а республіки класифікував на суспільні (безпосередні) та представницькі.

Аналізуючи форми правління різних держав, С.Шелухін вважав помилковим визначення монархії як такої форми правління, за якої найвища влада належить виключно одній особі, оскільки в цьому разі дефініція не охоплює парламентські монархії. Характеризуючи республіку як форму правління, науковець визначив, що безпосередня республіка має місце тоді, «коли народ сам збирається на віче і вирішує там свої справи», представницька – «коли народ вибирає своїх уповноважених і через них виконує свої функції державної влади в державі». Республіканську незалежність він вважав набагато міцнішою, ніж монархічну.

Серед форм державного устрою С.Шелухін виділяв прості держави (унії – персональні та реальні) і складні держави (конфедерації, федерації з автономними організаціями). Прості – це такі держави, «які уявляють собою одну єдину державу», а складні – такі, «які складаються з декількох рівних держав». До простих держав науковець зараховував унії, які визначив як спілки двох чи кількох держав, коли кожна з них зберігає цілком свою самостійність, свій суверенітет.

До складних держав науковець зараховував як конфедерації, так федерації. С.Шелухін зазначав, що кожен народ повинен жити за своїм власним правом у самостійній країні, а всі самостійні країни силою закону мають бути з'єднані в одну державну спілку, в один державний союз – федерацію. С.Шелухін уявляв собі таку федерацію, у якій один спільний для всієї держави орган, вирішував би питання, що однаково потрібні всій державі і повинні бути спільно вирішені в інтересах всієї держави. Що стосується кожного окремого народу, то свої окремі інтереси і питання він повинен вирішувати сам згідно зі своїм власним законодавством та в своєму парламенті.

Підрозділ 2.3. «Значення державної мови у поглядах С.Шелухіна» присвячений проблемам уживання української мови в урядових, судових, релігійних інституціях, до яких учений неодноразово звертався у своїй творчості.

У своїй праці «Державна мова на Україні» 1918 р. С.Шелухін окреслював гостру проблему мови.

Установлено, що відкидання державної мови, за твердженням С.Шелухіна, це не тільки відкидання її національної ознаки, але й величезна неповага до душі й совісті народу, до самої української народності. Тому, він бачив необхідність у потребі видати закон про те, що в Українській державі державною мовою повинна бути лише одна – українська, і цим засвідчити, що зневага до української народності як до державного елементу, зневага до його мови, тобто до його душі й совісті, може кваліфікуватися як протидержавний злочин.

На думку правника, питання, пов'язані з проблемами мови, повинні вирішувати філологи, політики, законодавці, але не судді і прокурори з власної ініціативи. Утвердження російської мови і постійні утиски української, С.Шелухін вважав політичним актом.

Факти невизнання судами української мови С.Шелухін визначає як зневагу до українського народу, ворожнечу до демократизму, бо вважає, що справжній демократизм будується на народному і не може його не визнавати.

З'ясовано, що С.Шелухін не тільки виголошував протести проти того, що українська мова заборонялася в школах, судових та релігійних установах, але й намагався докласти максимум зусиль, щоб окреслити мовну проблему перед науковою інтелігенцією. Якраз завдяки зусиллям С.Шелухіна на XIV Археологічному з'їзді в місті Чернігові наукові доповіді вперше були виголошені українською мовою, всупереч бажанням керівництва, на відміну від попередніх археологічних з'їздів, на яких лише висловлювалися питання про читання рефератів українською мовою.

Третій розділ «Погляди С.Шелухіна на право» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «*Концептуальні основи вчення С.Шелухіна про право*» досліджено, що одним із перших в українській юридичній науці приділив увагу питанням захисту прав людини як на національному, так і на міжнародному рівнях саме С.Шелухін. Людська особа, підкреслював у своїй

праці «Про адміністративні карі і закон 2 серпня 1917 р.» С.Шелухін, – це основа всякого суспільства, і, де високо стоїть особа, там високо стоїть і людина, і суспільство, однією з організованих форм якого є держава.

З'ясовано думку вченого з того приводу, що право часто ототожнювали з релігією, і це призвело до великої шкоди. Заповіді Старого Заповіту вказували: не вбий, не кради, не бреші і т. ін., а це і є приписи права, як наголошує С.Шелухін. Теологи брали на себе і правотворчість, і правосуддя, – зазначає правник у своїх лекціях з енциклопедії права, – направляли те й інше тенденційно і не природно праву, перешкождали правосуддю та руйнували краще соціальне життя, гальмували його розвиток.

Закон, звичай, судову практику, адміністративне розпорядження, право юристів С.Шелухін визначав як зовнішній вияв внутрішніх джерел. Учений стверджував, що в основі техніки творення законів і звичаїв лежить громадська авторитетність правових норм. На його думку, без певної техніки не може бути соціальної норми і не може бути в неї громадського авторитету чи її загальної обов'язковості. Цей зовнішній авторитет створює закони як нові правові норми і вводить їх у практику життя, він же практикою певного життєвого прецеденту робить з нього норму звичаєвого права.

Закон, на думку С.Шелухіна, видається для практичного вжитку його в практиці, тому завжди виникають питання про застосування законів до певних випадків. Уміння і знання застосовувати закон до випадків чи випадки до закону вимагає спеціальної юридичної техніки, а отже, має будуватися на догматичній юриспруденції, яка створила для застосування закону загальні правила.

С.Шелухін наголошував, що до 1842 р. в Україні дійсним вважалося українське писане право і звичаєве право. Після 1842 р. в Україні залишилося чинним українське звичаєве право, а писане залишилося частково в Полтавській та Чернігівській губерніях. На іншій території писане право було замінено загальним російським правом, переповненим рецепціями з західно-європейського та українського права. Так, у російському праві є багато українського і не чужого українцям, це тому, вважає дослідник, що український народ не тільки не загубив своєї національної правової думки, а й зберіг своє правове мислення, не загубив своєї національної правової психології.

У підрозділі 3.2. «С.Шелухін про історію українського права» схарактеризовано думки і погляди вченого з приводу походження пам'яток українського та російського права.

Проаналізовано дослідження вченого, в яких він зазначав, що етнографічний склад українського населення, яке творило норми звичаєвого права «Руської правди» як норми «природженого права» руського, його правосвідомість, матеріальні умови життя, історію, традиції, побут були цілком інші, ніж у населення московської землі. Як акцентував С.Шелухін, не можна підходити до «Руської Правди» та інших староруських пам'яток з російськими мірками, і не можна приєднувати «Руську Правду» до

російського звичаєвого й писаного права, бо для цього немає реальних підстав, наукового ґрунту.

Визначено, що в українському народі розвивалася демократія, віча й копні суди, рано з'явилися багаті нормами матеріального права збірки законів. Серед норм українського права, зазначав С.Шелухін, фігурують гарантії свободи виїзду за кордон для науки і в найдавніших пам'ятках українського права, як і в пізніших немає й натяку на вирішення судових спорів боєм сторін. У договорі 1654 р. Української республіки з московським царем особливе місце зайняла умова про власний незалежний народний суд, що вважалося тоді одним з виразів народного суверенітету.

Під час аналізу «Руської Правди» С.Шелухін не знайшов і сліду на вирішення судових процесів боєм сторін, свідків, найнятих для того бійців. Учений дійшов висновку, що попередній розвиток того права, яке міститься в «Руській Правді», є не в московському праві, а в українському праві, елементи якого увійшли до «Грамоти Казимира 1457 р.», «Судебника Казимира 1468 р.», «Грамоти Олександра 1494 р.», «Литовського Статута 1529 р.» та інших пам'яток українського права, які майже цілком ігноруються російськими вченими під час вивчення «Руської Правди».

Установлено, що вивчення старих українських пам'яток права та історії вимагає знання української, чеської, словацької, хорватської, сербської та інших старих і сучасних мов слов'янських народів адриатичної чи дінарійської раси, до якої, як вважав С.Шелухін, належать українці, а також їхнього національного права та старослов'янського побуту. Расова спільність має вияв і в культурних явищах життя, а старе українське або руське право, як і старе право інших народів, є правом побутовим, звичаєвим.

Підрозділ 3.3. «Про сучасне значення лекцій С.Шелухіна з карного права» присвячений аналізу викладацької діяльності вченого, його лекцій з карного права.

Спостережено, що у своїх доповідях С.Шелухін значну увагу звертав на історичні події і власні історичні дослідження. У його працях із карного права історії приділено також досить багато місця. Науковець вивчав події минулого для визначення правового устрою минулого правового життя.

Установлено, що у своїх лекціях з карного права предметом загальної частини науки карного права професор визначав загальне поняття злочину й покарання в їхній юридичній природі. Що ж до особливої частини карного права, то предметом вивчення вона має окремі, за своїм складом спеціальні, роди й види злочинів у певній їх класифікації, а також в диспозиціях та санкціях законів.

Предметом карного права С.Шелухін окреслював ті вчинки чи ту нечинність, або неоглядність, які заборонено законною санкцією реакції, що зветься карою, а злочин – це протизаконне заподіяння людиною громадянству або членові шкоди, порушенням правової норми, забезпеченою карною санкцією закону, тобто в основі вчинення злочину лежить заподіяння особою своєю дією чи бездіяльністю шкоди, за яку законодавством визначено карну санкцію. Поняття про злочин, пише вчений, складається з

двох елементів: протиправності вчинку, цей вчинок – диспозиція, і караності за нього – санкція. Якою б не була дія чи бездіяльність, а без передбачення її законодавством ніхто не може за неї покарати чи бути покараним.

Проаналізувавши лекції С.Шелухіна з карного права, ми дійшли висновку, що в науці карного права судовим органам доводиться мати справу не тільки з абстракціями, а й з різноманітними реальними подіями, з конкретними кримінальними явищами, з яких кожне являє собою індивідуальний факт із прикметними рисами й особливостями, із творцями – суб'єктами, які мають свою індивідуальність. Судові органи повинні застосовувати не події до науки карного права, а, навпаки, знайти в кодексі відповідно до діяння норму закону й застосувати її до певного вчинку, утвореного живою людиною, у певному місці й часі, за певних обставин, побуті та взаємовідносинах, у певному стані правосвідомості та рівні культури, освіти, етики, наголошував С.Шелухін у своїх доповідях, і продовжував думку, що судові органи мають справу не з самими формулами права, а із значно складнішими життєвими явищами, у яких повинні орієнтуватися й розібратися з не меншим знанням і вмінням, як в теорії.

Обґрунтовано, що в сучасному кримінальному праві збереглися поняття юридичних реалій, але інтерпретація їх в сучасній мові права зазнала деяких змін і певних доповнень. Представлені в лекціях поняття і терміни є цінним матеріалом для вивчення.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовані найбільш суттєві результати та положення дисертаційного дослідження, наведені теоретичні узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у здійсненні комплексної оцінки юридичної спадщини С.Шелухіна.

1. З'ясовано, що державно-правові погляди С.Шелухіна формувалися під впливом родинного середовища. Значний вплив на становлення світогляду дослідника мали лекції В.Антоновича та М.Володимирського-Буданова. Згодом С.Шелухін писав про відмінності у правовій культурі українців, поляків та росіян, спираючись на окремі аспекти досліджень своїх викладачів. Робота на різних посадах у Єлисаветградському окружному суді, на посаді дільничого судового слідчого та слідчого з особливо важливих справ у Кам'янець-Подільському окружному суді, на посаді товариша прокурора Кишинівського окружного суду, члена Одеського окружного суду значною мірою сприяла формуванню ідеалів у правових поглядах ученого. Участь у діяльності товариства «Просвіта» в Одесі, чисельність якого сягала від 300 до 600 осіб, позитивно вплинула на становлення державно-правових та наукових поглядів науковця. Працюючи на посаді міністра судових справ в уряді В.Голубовича, у період діяльності Центральної Ради, С.Шелухіну довелося здійснювати реформу суду, зокрема, злиття в один суд різних судів: комерційного, військового, консistorського, чого вимагали нові обставини й потреби життя. У державних справах Сергій Павлович мав значний досвід та

авторитет. Його сучасники, як однодумці, так і люди протилежних державно-правових поглядів, згадують колегу як людину виключної порядності й честі. Протягом усього життя на перше місце С.Шелухін ставив право. Велику роль також відводив питанням людської моралі.

2. Установлено, що в період національно-визвольних змагань головною темою наукових досліджень ученого стала тема походження української держави. Саме його розвідки в цей період склали основу меморандумів, заяв, договорів. До основних етапів громадської та професійної діяльності С.Шелухіна в період національно-визвольного руху належать: перебування на посаді голови Українського революційного керуючого комітету, член одеського осередку «Товариства українських поступовців», діяч Української партії соціалістів-федералістів (очолював фракцію самостійників), член Генерального Суду, міністр судових справ в уряді В.Голубовича, міністр юстиції в уряді В.Чехівського, голова української делегації на перемовинах між Україною та Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою, член української делегації на паризькій мирній конференції. Безпосередня участь С.Шелухіна у громадському та політичному житті країни не лише сприяла розвитку українського державотворення, а й пробуджувала правову свідомість народних мас.

3. Висвітлено, що, перебуваючи в еміграції, С.Шелухін не полишав цікавитися державно-правовим життям. Він намагався перебувати в колі діячів, яким була не байдужа доля державних процесів. Продовжував цікавитися перебігом міжнародних подій і їхнім впливом на долю України. Правничий досвід та величезні знання, працелюбність тримали його на передовому місці серед українських діячів і вчених. Його було обрано головою Всеукраїнської Національної Ради у Відні. 28 серпня 1921 р. С.Шелухін став головою організації Українського товариства Ліги Націй, метою якого було забезпечення свободи і рівності всім народам.

С.Шелухін займався науково-педагогічною діяльністю в Українському Вільному Університеті та Вищому педагогічному інституті ім. М.Драгоманова, а саме: проводив лекції для студентів із предметів університетського курсу, керував різними практичними вправами, семінарами, екскурсіями, проводив курсові колоквиуми, іспити, рецензував праці студентів, аспірантів на доцентів та для підвищення кваліфікації професорів.

С.Шелухін був членом правничого та історико-філологічного товариства, де читав доповіді на різні теми. В умовах еміграційного життя діяч вдало поєднував політичну, громадську та наукову діяльність.

4. На основі аналізу праць С.Шелухіна визначено, що для українського народу право державного суверенітету відновилося не тільки внаслідок зречення царя та звільнення від присяги підданства, а і з договірних підстав акту 1654 р. Унаслідок того, що не стало царя, пояснював політик, не стало і єдиного легального зв'язку між Україною та Росією, оскільки цим зв'язком була лише особа царя-протектора. Отже, 28 лютого 1917 р. український народ на підставі свого історичного права і юридичних наслідків зречення

царя та звільнення від присяги правовим шляхом відновив свій суверенітет над самим собою і правовим шляхом відновив свою українську державність.

5. Проаналізовано погляди С.Шелухіна на форму держави. На думку вченого, держава як юридична установа повинна мати три обов'язкові елементи: народ – політичну спілку людей одного підданства, територію, яку займає народ, верховну, тобто найвищу, владу. Народ, на його думку, є основним елементом держави, це не панівна чи привілейована народність або класи чи партії, а державно-правова одноцільність підданих – громадян. Науковець розрізняв дві форми державного правління: монархію, республіку. Серед монархій виділяв – абсолютні, необмежені; обмежені або вічеві, станові, конституційні (дуалістичні, парламентарні), а республіки поділяв на суспільні (безпосередні) та представницькі.

Республіка, з погляду вченого, – це такий державний устрій, за якого функція очолювати державу як цілий політичний організм здійснюється за дорученням народу відповідальними установами.

Абсолютна, необмежена монархія – це, за С.Шелухіним, така форма правління, за якої законодавча, виконавча і судова функції державної влади належать виключно монархові. Обмеженою конституційною монархією є така форма правління, за якої функції державної влади чи найголовніша з них – законодавча з бюджетним правом належать монархові та народіві, через що і виконується монархом разом з народними представниками.

6. Досліджено погляди С.Шелухіна на проблеми державної мови. Аналізуючи численну кількість наукових праць вченого, спостережено, що державною мовою він бачив українську мову. Неодноразово ним піднімалися проблеми реального утвердження державності української мови в усіх сферах офіційного використання. На думку правознавця, мова – це національна ознака української державності.

7. Визначено внесок С.Шелухіна в розвиток історії українського права. У працях вченого походження Русі мало досить важливе значення для історії українського державного, карного, цивільного й міжнародного права. Науковець переконаний, що право українського народу є старим Руським правом, а російське право, включене в історію Руського права, ніколи Руським не було. Такий погляд С.Шелухін підтверджує тим, що Судебники 1497 та 1550 рр. та Уложення 1649 р. мали назву Московські, а не Руські.

Учений вважає, що український народ в давні віки мав своє високо розвинуте європейське право, яке росло в нього завдяки чужим впливам: геттійським, еллінським, римським, кельтським.

8. Заслуговує на увагу й викладацька діяльність С.Шелухіна. Лекції з карного права вирізняються прекрасною фаховою підготовкою та змістовністю.

Поділ карного права на загальну і особливу частини вчений вважав не достатнім. Оскільки, на його думку, особлива частина науки карного права продовжує розгляд того самого матеріалу, який вивчає загальна частина, але у «складових конкретних елементах предмету», а змістом цієї частини є класифікація злочинів за індивідуальністю їхньої юридичної природи на

окремі роди та види. Тому, крім загальної та особливої частин карного права, професор вбачав потребу в організації системи практики карного права. Це мала стати найбільш національна частина, тому що в основі її матеріалу лежали б не абстракції та узагальнення, а конкретні кримінальні випадки життя певного народу, найперше в його національному побуті, через це тут вимагається добре знання такого побуту.

Упродовж усього свого життя С.Шелухін працював, писав і доводив, що український народ, українська історія, українське право існує і має дуже глибоке коріння, а в кожного народу в різних місцевостях існують інколи різні звичаї на однакові випадки життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Токарчук О.В. Життєвий шлях та становлення світогляду С.П.Шелухіна / О.В. Токарчук // Економіка і право: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – 2009. – Серія 18. – Випуск 7. – С. 170–176.

2. Токарчук О.В. С.П.Шелухін про форму держави / О.В. Токарчук // Підприємництво, господарство і право: Науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2009. – Випуск 12. – С. 134–137.

3. Токарчук О.В. Про сучасне значення лекцій С.П.Шелухіна з карного права / О.В. Токарчук // Економіка і право: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – 2009. – Серія 18. – Випуск 8. – С. 162–167.

4. Токарчук О.В. Концептуальні основи вчення С.П.Шелухіна про право / О.В. Токарчук // Підприємництво, господарство і право: Науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2011. – Випуск 1. – С. 88–92.

Тези доповідей на конференціях, що додатково відображають результати дослідження

5. Думанська О.В. Формування правових поглядів С.П.Шелухіна / О.В.Думанська // Треті юридичні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 25-26 квітня 2007 р.). – К. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – С. 53–55.

6. Думанська О.В. Роль С.П.Шелухіна у розвитку української правової думки / О.В.Думанська // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: Зб. матеріалів X Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 16-18 травня 2007 р. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2007. – Т.1. – С. 19–22.

7. Токарчук О.В. Участь С.Шелухіна у формуванні державних ідеалів періоду національно-визвольних змагань (1917-1921 рр.) / О.В.Токарчук // Четверті юридичні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції (Київ, 3-4 квітня 2008 р.). – К. Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – С. 38–40.

8. Токарчук О.В. Політико-правові ідеї С.П.Шелухіна / О.В.Токарчук // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: Тези доповідей VI Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль, 2008. – С. 165–167.

9. Токарчук О.В. С.П.Шелухін про проблеми державної мови / О.В.Токарчук // Інститут вищої освіти та його вплив на регіональний розвиток України: соціокультурні, економічні та правові аспекти: – Ірпінь, 2008. – С. 445–447.

АНОТАЦІЇ

Токарчук О.В. Державно-правові погляди С.П.Шелухіна. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2011.

Дисертацію присвячено комплексному історико-правовому дослідженню державно-правових поглядів С.Шелухіна. На основі аналізу широкої джерельної бази визначено комплекс чинників, що вплинули на формування його світогляду, відіграли важливу роль у становленні його державницької позиції.

У праці докладно схарактеризовано його діяльність у період національно-визвольної боротьби. Висвітлено участь ученого у становленні та організації української науки та окреслено місце в державно-правовому житті в умовах еміграції.

З'ясовано державно-правові погляди С.Шелухіна, проаналізовано процес їхньої трансформації. Унаслідок вивчення праць С.Шелухіна виокремлено його погляди на форму держави, наголошено на його ставленні до проблем державної мови. Обґрунтовано внесок науковця в українську правову думку.

Ключові слова: Сергій Шелухін, держава, право, державні ідеали, форма держави, національно-визвольна боротьба, історія права.

Токарчук О.В. Государственно-правовые взгляды С.П.Шелухина. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2011.

Диссертация посвящена комплексному историко-правовому исследованию государственно-правовых взглядов Сергея Павловича Шелухина. В работе рассмотрены и уточнены основные периоды жизненного пути, отражены этапы становления личностного и научного мировоззрения ученого. На основе анализа широкой информационной базы определен комплекс факторов, которые оказали решающее влияние на формирование

его взглядов и сыграли важную роль в становлении его как государственного деятеля.

В исследовании рассмотрена деятельность С.Шелухина на должности главы Украинского революционного управляющего комитета, члена одесской ячейки «Общества украинских последователей», деятеля Украинской партии социалистов-федералистов, члена Генерального Суда, министра судебных дел в правительстве В.Голубовича, министра юстиции в правительстве В.Чехивского, председателя украинской делегации на переговорах между Украиной и Российской Социалистической Федеральной Советской Республикой, члена украинской делегации на парижской мирной конференции. Отражено участие ученого в становлении и организации украинской науки и государственно-правовой жизни в условиях эмиграции.

Раскрыты государственно-правовые взгляды С.Шелухина, проанализирован процесс их трансформации. В работе, на основе исследования трудов ученого, осуществлен анализ его взглядов на форму государства. С.Шелухин, рассматривая государство, как сложный общественный феномен, находил понятия, которые давали представление об основных характеристиках того или другого государства, об основных путях осуществления в ней государственной власти. Такими понятиями стали - форма государственного строя и форма государственного правления.

Установлено, что основные свои концептуальные положения он изложил в таких трудах: «Историко-правовые основания украинской государственности», «Права Украины на свою государственность», «Одиннадцатые годовщины украинской государственности», «Монархия или республика», «В деле проектов о будущем строе на Украине», «Классификация государств». Эти труды отображают историко-правовую базу украинской государственности и общественно-политическое развитие украинского народа.

Доказано, что историческая заслуга С.Шелухина заключается в обосновании им определенного подхода к изучению права, толкования права, рассмотрению важной проблемы взаимосвязи права и общества, обусловленности права фактическими общественными отношениями. Он обосновывал идею о необходимости повышения роли юридической науки в развитии законодательства.

Научно-исследовательским трудом С.Шелухин начал заниматься в студенческие годы. Будучи студентом Киевского университета св. Владимира под непосредственным руководством профессора Володимирского-Буданова обратил внимание на то, что исторические письменные достопримечательности украинского права мало изучены. Свои исследования молодой научный работник начал с изучения давнего сборника законов «Руська Правда».

В диссертационной работе впервые представлены государственно-правовые взгляды С.Шелухина, отмечена их ценность для современности.

Ключевые слова: Сергей Шелухин, государство, право, государственные идеалы, форма государства, национально-освободительная борьба, история права.

Tokarchuk O.V. The state - legal looks of S.P. Sheluhina. - Manuscript.

The dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of legal sciences to specialty 12.00.01 – theory and history of state and law, history of political and law studies. – National pedagogical university of a name M.P. Dragomanova. – Kiev, 2011.

The dissertation is devoted to complex of historical–legal researching of state-legal looks of S.Sheluhina. The complex of factors which have affected forming his world outlook and played an important role in formation of its state position has been specified on the basis of analysis of information base.

The work in details consider S.Sheluhina's activity in national-liberation struggle. Participation of the scientist in formation and organization of the Ukrainian science and state-legal life in the conditions of emigration is reflected.

S.Sheluhina's state-legal outlooks are established, process of their transformation is analyzed. Outlooks of S.Sheluhina at the state form and relation to state language problems are allocated on the research of his works. The contribution of the scientist to forming of the Ukrainian legal thought is opened.

Keywords: Sergey Sheluhin, the state, law, the state ideals, the state form, national-liberation struggle, history of law.